

Militaire Spectator.

Maandag, den 25sten Februarij.

De *Militaire Spectator* verschijnt op onbepaalde tijden. Men abonneert zich voor 10 nummers, bij alle Postdirecteuren en Boekhandelaren, door het geheele Koninkrijk à f 2, 25, franco per post. De Jaargang zal de 40 nummers niet te boven gaan. Alle inzendingen geschieden, franco, aan de Uitgevers BROESE & Comp. te Breda, met het opschrift: *Voor den Militairen Spectator*.

KARAKTERSCHETS

DER GEBEURTENISSEN AAN DEN RIJN EN IN DE NEDERLANDEN, IN DE VELDTOGTEN VAN 1792 EN 1793.

(Een onderwerp ter overdenking, voor de tegenwoordige
Europesche staatkunde.)

In zijn n°. 28 kondigde *Spectator* dit onderwerp aan, en deze aankondiging deed aan eenige zijner lezers vermoeden, dat ook hij, in het gebied der staatkunde, zijne bespiegelingen zoude uitbreiden, hetgeen naar sommige gevoelens buiten zijnen werkkring ligt. Het verkeerde van dit gevoelen vooraf door een paar woorden aan te toonen, heeft hij zich tot pligt gemaakt.

Vooreerst is de krijgsgeschiedenis en de geschiedenis der staatkunde zoo naauw aan elkander verwant, dat men de eene niet kan beschouwen, zonder zijne bespiegelingen tot de andere uit te strekken; ten andere is de oorlog niet anders dan eene eenvoudige voortzetting der staatkunde, doch door andere middelen; daaruit volgt dan ook, dat wij ons den oorlog, onder alle omstandigheden, niet als eene zelfstandige zaak, maar als een staatkundig werktuig moeten voorstellen, en alleen door eene zoodanige voorstelling is het doenlijk, om ons algemeene denkbeelden omtrent de krijgsgeschiedenis te kunnen vormen. Bij eene tegenovergestelde beschouwing zou ons de oorlog, als het werk van blinde hartstogt voorkomen, zonder enig staatkundig doel, en het eerste zonder het laatste laat zich niet denken. Wil men derhalve, in de krijgsgeschiedenis, eenen veldtogt met alle deszelfs gevolgen wijsgeerig overzien, dan kan men het staatkundig doel, dat daarbij op den voorgrond gestaan heeft, niet ter zijde stellen; wil men de geschiedenis van eenen afgeloopen veldtogt met eenen, ten zelfden einde nog te beginnen, veldtogt vergelijken, dan dienen ook

en de middelen en het doel zelve in die vergelijking voor te komen.

De ulij - omwenteling verplaatste - wat het wezen der zaak aanbetreft - Europa werkelijk op het terrein der eerste Fransche omwenteling, en in weerwil van de lessen eener twintigjarige ondervinding zagen wij dat zelfde Europa voor de schim der vorige omwenteling terug beven. De *marseillaansche marsch*, in Parijs op nieuw aangeheven, scheen overal eenen angstopwekkenden weerklank te vinden, en in dat angstgevoel zag men zich reeds door de *sansculottes* van 1793 en 1794 op nieuw bedreigd. De krijgsroem, door de Franschen in dien tijd behaald, was voorzeker groot, eerbiedwekkend, doch de oorzaken - de oorzaken heeft men uit het oog verloren. Nu eene tweede omwenteling, minder schrikbarend in aard, maar misschien even zoo verderfelijck in de gevolgen voor de rust van Europa, onder onze oogen is voorgevallen, wordt het van het hoogste gewigt, terug te zien op hetgeen eertijds het overige gedeelte van Europa vermeende te moeten doen, om de omwenteling binnen Frankrijks grenzen te beperken, en, in navolging van hetgeen de *Algemeine Militär-Zeitung* deswegens, in December jl. mededeelde, zullen wij eene karakterschets der bedoelde gebeurtenissen aan onze lezers ter overweging geven.

Reeds in de maand Augustus 1791, was er tusschen *Leopold II* en *Frederik Wilhelm II* te Pillnitz besloten geworden, om aan den regeringloozen toestand in Frankrijk, door geweld van wapenen, een einde te maken. Het afsterven des eersten en menig opgekomen twijfeling, over het doelmatige eener zoodanige onderneming, deed de uitvoering daarvan een jaar lang verschuiven; welke tijd, vooral aan den kant van Oostenrijk, zonder het maken van, voor een dergelijk ontwerp; zoo

hoogst benoodigde toebereidselen, nutteloos voorbij ging.

In Julij 1792 had men, voor den oorlog tegen Frankrijk, de volgende strijdkrachten in gereedheid. Bij Koblenz 42,000 Pruisen, 6000 Hessen en 10,000 Fransche uitgewekenen; tot de verdediging der (reeds op het einde van de maand April vruchteloos aangevallen) Oostenrijksche Nederlanden, 30,000 Oostenrijkers. Aan den Rijn vereenigden zich achterevolgens 14,000 man bij Schwetzingen, 9,000 bij Spiers, 10,000 in Brisgau, waarbij zich nog 5,000 Fransche uitgewekenen voegde. (1) Het totaal beschikbare troepen bedroeg eigenlijk 116,000 man, waarvan, uit eene eerste grove dwaling, slechts de helft tot den togt in Champagne aangewend werd. Frankrijk kon toenmaals over 160,000 man linie-troepen en over 250,000 man nationale garde, waarvan 100,000 tamelijk goed waren uitgerust, beschikken. Overigens had hetzelfde, behalve de Vendéers, geene andere vijanden, dan de bovengenoemden, te bestrijden. Wanneer er dus van onevenredigheid in strijdkrachten gesproken wordt, dan moet zulks bij de verbondenen gezocht worden, welker effectieve sterkte, voor eene zoodanige onderneming, veel te zwak was.

Men behoeft voorzeker niet buitengewoon veel doorzigt te bezitten, om te begrijpen, dat de *bedwingende kracht* evenredig aan den *wederstand*-ten minste niet minder sterk dan deze-moet zijn. In de staatkunde en in den oorlog is echter de te verwachten wederstand eene onbekende grootheid, die men slechts-wanneer men doelmatige middelen aanwendt-bij *benadering* doorgronden kan, doch waarbij vergissing niet zeldzaam is. De middelen nu, door de verbondenen aangewend, om den te verwachten wederstand te leeren kennen, waren wel de onzekerste van allen. Men zocht namelijk bij de Fransche uitgewekenen berigten in te winnen, welke natuurlijk een bijzonder belang hadden, den intogt op het Fransche grondgebied, alsmede de overwinning van den wederstand, als zeer gemakkelijk en ligt uitvoerlijk voor te stellen. (2) Ongelukkigerwijze schonk men hun geloof en vertrouwen, en bestemde men, om die reden, alleen de Pruisen, Hessen en uitgewekenen tot den inval in Champagne (58,000, man) waartoe nog 20,000 Oostenrijkers uit de Nederlanden optrokken. De overige Oostenrijksche troepen bleven tot bewaking van

den boven Rijn terug; een korps van 14000 man rukte echter later voor Thionville, welke kort daarop nog door 6000 man gevolgd werden. Tot dekking der groote magazijnen in Spiers, Worms, Oppenheim, Mentz en Koblenz, bleven slechts weinige troepen achter. De gewigtige vesting Mentz was in zeer bouwvalligen toestand, had eenen door ouderdom verzwakten kommandant en eene bezetting van 2862 man, waaronder slechts 63 artilleristen, voor de bediening van 193 stukken geschut.

Alle deze aanstalten bewezen genoeg, dat men eenen zwakken wederstand verwachtte, en ook in dezen moet men de hoofdoorzaken van het mislukken en der verdere ongelukken van dezen veldtogt zoeken. De verbondenen hadden in hunne gevolgtrekking, van het bekende tot het onbekende, te veel op het krijgsgeluk gerekend, en ook dit was hen tegen.

Elke *invasie* moet, wanneer zij met geene overwigtige strijdkrachten beproefd wordt-door verrassing geschieden. Maar..... den 30^e julij brak men van Koblenz op, en den 30^e augustus stond de voorhoede eerst voor Verdun; alwaar men, uithoofde van den geringen tegenstand, dien men in de beginne ontmoette, reeds den 13^e augustus had kunnen zijn. Boven en behalve dit hadden de Franschen toenmaals, geen toereikend sterk korps troepen aan de boven Maas, en stond er aan het voortrukken der verbondenen niets in den weg; dewijl, de bij Chalons, zich bijeen trekkende Nationale garde, hen niet had kunnen tegenhouden.

Het is hier de plaats niet, om alle de bedenkingen en administrative hindernissen op te sommen, die tot bovenbedoelde vertraging aanleiding gaven; daar wij slechts hebben willen aanduiden, dat het van den beginne af aan geestkracht ontbrak, zonder welke men, met zulke geringe strijdkrachten, niets beslissends kan uitvoeren. Eveneens moeten wij doen opmerken, dat alle verdere handelingen der verbondenen, in dezen veldtogt, hetzelfde karakter droegen; zoodat geen eene gewigtige uitkomst hun werk en doel bekroonde. Tevens zal men begrijpen, dat de Fransche Nationale garde hieraan het minste schuld had.

Het eerste gevolg van het langzaam voorwaarts rukken der verbondenen, was, dat er zich meerders fransche legerafdeelingen, ten bedrage van 21,000 man, aan *Dumouriez* aansloten, die toebereidselen maakte om de gewigtige berg-engte van het Argonner-bosch te verdedigen. Door snel op den straatweg van Chalons

(1) *Geschiede der kriege in Europa zeds 1792, Leipzig 1827.*

(2) *Marquis de Bouille, mémoires sur la revolution Française, bladz. 197.*

aan te dringen, hadden de verbondenen zulks kunnen beletten; maar de voorspellingen der uitgewekenen vond men niet bewaarheid, weshalve men geloofde met veel omzigtigheid te moeten handelen. Hieruit laat zich ook de gedurige aarzeling verklaren ofschoon Verdun, na een kortstondig bombardement, kapituleerde.

De sterke stelling, welke *Dumouriez* bij Grandpré had ingenomen, omgingen de Pruisen, waarop de eerste zich bij Menehould opstelde, terwijl meerdere legerafdeelingen naar de Marne rukten, en *Kellermann* van Metz verwacht werd. Een onafgebroken vallende regen bedierf intusschen alle hoofdwegen, en deed de buikloop onder de troepen ontstaan; doch, in weerwil van deze tegenspoeden, vervolgde de Pruisische voorhoede de wijken- de Franschen, en joeg op den namiddag van den 15^e September, bij Montcheutin, met 10 eskadrons huzaren, de geheele divisie van *Chapot*, zoodanig uiteen, dat zij zich eerst den daaropvolgenden dag konde verzamelen (3). Deze op zich zelve zeer onbeduidende gebeurtenis had echter het gevolg, dat de koning van Pruisen den Opperbevelhebber, Hertog van *Brunswijk*, gelastte, om, met het aangrijpen van het leger van *Dumouriez*, niet langer te talmen.

Dit besluit, hoe doelmatig in andere omstandigheden, kwam echter op dat oogenblik zeer ten onpasse, daar hetzelfde met de begonnen bewegingen des Hertogs in geen deele strookte. De Costenrijkers en uitgewekenen waren nog achterwaarts, en konden alzoo niet aan het bevolen gevecht deel nemen. Tot des Hertogs beschikking bleven derhalve slechts 42 bataillons en 70 escadrons, of ongeveer, na aftrek der zieken, 34,000 man. *Dumouriez* had zich daartegen door de troepen van *Kellermann* versterkt, en voerde op dat oogenblik het bevel over 53,000 man Daarenboven stonden, bij Chalons en Reims, nog sterke legerafdeelingen, zonder de talloze nationale garde mede te rekenen.

Bij eene zulke onevenredigheid van wederzijdsche strijdkrachten, was het slagleveren een gewaagd spel, en de uitkomst twijfelachtig. Desniettenstaande had het gevecht op den 20e september bij Valmij plaats, waarin men zich evenwel slechts met eene kanonnade vergenoegde, (4)

(3) La vie du général *Dumouriez*, écrite par lui même III 127.

(4) Het verdient opmerking, dat, ingevolge de verordeningen des Konings, voor den slag, het operatie-front geheel veranderd moest worden, dat is, met den rug naar Parijs gekeerd, en dat sterke troepenafdeelingen - op vijf tot zes mijlen daarvan af - den rug en de flanken van het Pruisische leger bedreigden, en dat, in zulke omstandigheden, een leger, niet vrij in deszelfs bewegingen zijnde, daardoor niets beslissends kan wagen.

Eene beschrijving van dit gevecht ligt juist niet in het plan van dit onderwerp; alleen willen wij het voorgeven, waarop later en nog in onze dagen, door een zeker hoog personaadje, aanhoudend tot walging toe gestoft is, alsof de Franschen gezegevierd hadden, wederspreken, wat zich ook gemakkelijk uit het gebeurde bewijzen laat. Eerstelijk, kan er van eene overwinning daarom reeds geene spraak zijn, dewijl van de Pruisische zijde, een aanval op de stelling van *Kellermann* beproefd, echter niet geheel uitgevoerd, maar herroepen werd, en wel op gronden, die mede niet tot dit onderwerp behooren. Ten tweede waren de Pruisen, na het eindigen der verschrikkelijke kanonnade, slechts eenige honderd schreden achterwaarts gegaan, om zich met meer gemak te kunnen legeren; zelfs bleef de rechter-vleugel in deszelfs stelling. Ten derde rukten de Pruisen den 22^e daaraanvolgende, op de hoogten, welke *Kellermann* op den dag van het gevecht, bezet had, welker bezitneming door de Franschen niet betwist werd, en zoo nalatig zal toch wel geen overwinnaar zijn. Eindelijk bleven, ten vierde, de verbondenen in het gezigt der Franschen tot op den 30^e hetgeen een geslagen of verdeemoedigd leger niet zou hebben kunnen ondernemen. Dit alles is dus werkelijk waar.

Wij geven echter volgaarne toe, dat de afloop van het eerste zamentreffen der beide legers, beslissende gevolgen had; dewijl de Franschen daardoor tot de overtuiging kwamen, dat zij met hun gebrekkig zamengesteld leger de Duitschers konden wederstaan. Deze zoo gemakkelijk verkregene ondervinding wekte het verloren vertrouwen wederom bij hen op, een zelfvertrouwen, hetwelk, vóór het eerste kanonschot bij Valmij, nog zeer zwak was, gevende dit zelfs, gedurende de kanonnade, aanleiding tot verwarring, die, had men ze aan de Pruisische zijde bespeurd, de volkomene nederlaag der Franschen ten gevolge zoude gehad hebben. Trouwens daaromtrent zijn het de Fransche generaals met de Deutsche geschiedschrijvers eens, en ontbreken er gronden, om daar aan te kunnen twijfelen? Maar hoedanig moet men dan de zoo dikwerf hoog opgevijzde *onoverwinnelijkheid* van Fransche nationale legers beschouwen? Wanneer de aanval slechts één dag uitgesteld, en dan, in verband met de Costenrijkers, met nadruk ondernomen was, dan ware de overwinning niet twijfelachtig geweest. Men had derhalve de strijdkrachten der verbondenen moeten vereenigen, in plaats van te verdeelen; dan had voorzeker een hoog

personaadje later de gelegenheid ontbroken, om, in de antwoorden aan honderde maires van steden en dorpen, de overwinning bij Valmij in te vlechten.

Den 30^e september begonnen de verbondenen hunnen terugtogt achter de Maas, zonder veel verontrust te worden. De onverwachte afmarsch van het korps onder *Clairfait* in de Nederlanden, maakte den verderen terugtogt noodig, waarbij, ten gevolge der onbegaanbaar gewordenen wegen, bijna alle trek- en pakpaarden liggen bleven, en de kavallerie, tot het vervoeren van het geschut, hare paarden moest afgeven. Dit waren ongelukken, die het verbondene leger een tijd lang ongeschikt maakte het veld te houden, doch die bezwaarlijk op rekening van de fransche dapperheid kunnen worden gesteld.

In dien tusschentijd hadden er twee voorvallen plaats, die wij slechts kortelijk willen aanduiden. De generaal *Custine* had, op den 20^e october, alle magazijnen aan den Rijn en in de vesting Mentz bemagtigd. Bij Spiers vond hij eenigen tegenstand, voor Mentz echter geene. Daardoor kwamen de verbondenen in eene moeilijke stelling, hetgeen zij aan hunne eigene zorgeloosheid te wijten hadden. Het tweede voorval, voert ons voor Rijssel. Deze gewigtige vesting zou door den Hertog van *Saksen Teschen*, die met ongeveer 20,000 man in de Nederlanden achtergebleven was, gebombardeerd worden, om de opmerkzaamheid der Franschen op de Noorder-grenzen levendig te houden. Hij bezigde daartoe 12,000 man en verscheen den 24^e september voor Rijssel, dat slechts gedeeltelijk kon worden ingesloten. Het bombardement was zeer levendig, doch zonder uitwerking. De bezetting versterkte zich tot op 14,000 man, en noodzaakte daardoor den Hertog tot het opbreken van het beleg.

Deze, voor de Franschen zoo gelukkige, gebeurtenissen deden den moed bij hen klimmen. Krijgsroem was nog het eenige, wat men zich in Frankrijk verwerven kon, en de mededingers daarvoor vermeerderden zich in die mate, dat de materiele onmagt der verbondenen zigbaarder werd. Dit konde ook inderdaad geen geheim blijven, daar er op het tooneel des oorlogs lieden genoeg gevonden werden, welke aan de Franschen de stelling en sterkte der verbondenen verrieden.

Dumouriez had het eindelijk zoo ver weten te brengen, dat hem het doen van eenen inval in de Nederlanden bevolen werd, waartoe 86,000 man ter zijner beschikking gesteld werd (5)

(5) *Dumouriez*, tome III., bladz. 255, 260 -- 262.

Den 6^e November kwam het bij Jemappes, niet ver van Bergen in Henegouwen, tot een gevecht, waarbij *Dumouriez* 52,000 man aan den Hertog van *Saksen-Teschen* met zijne 20,000 man tegenoverstelde. De stelling der Oostenrijkers was, wel is waar, door verschansingen versterkt, doch, naar het aantal troepen berekend, veel te uitgestrekt (8000 schreden). Dat zij onder zulke omstandigheden geslagen werden, verdient minder verwondering, dan dat zij niet geheel werden vernietigd. De Oostenrijkers verloren slechts 8 stukken geschut en 4000 man aan dooden, gewonden en gevangenen, en deden hunnen terugtogt zoo geregeld, dat zij den 10^e in Halle, den 12 achter Brussel en den 14^e bij Leuven stonden; bij welken terugtogt zij nog alle gedetacheerde afdeelingen tot zich trokken. Aan alle kanten bedreigd en onvermogen, om den Franschen het hoofd te bieden, moesten zij, doch over Maastricht, achter de Roer terugtrekken, achter welken stroom *Dumouriez* hen - onbegrijpelijk genoeg - gerust liet, in plaats van ze achter den Rijn terug te drijven, waartoe hij slechts voorwaarts had te marcheren. Zijne nalatigheid daarin werd ook, in het daarop volgende voorjaar, streng gestraft.

Ter wederlegging van het geopperde, alsof bij de Franschen de groote veldheeren, gedurende de omwenteling, als 't ware uit den grond voorkwamen, zal eene korte beschouwing omtrent de operatiën van *Dumouriez* hier niet ongepast zijn. Men heeft destijds daarvan, doch ten onregte, eenen grooten ophof gemaakt. Bij de groote overmagt van het Fransche leger, en bij de onwaarschijnlijkheid, dat de Oostenrijkers toenmaals de Fransche grenzen bedreigen zouden, kon *Dumouriez* lijnrecht op de Maas aanmarcheren, en de krijgsvoorraad, in Namen, Luik en Maastricht - welke plaatsen slechts zwak bezet waren - in beslag nemen. Had dit plaats gehad, dan ware den hertog geen andere weg open geweest, dan zich op het Hollandsche grondgebied terug te trekken. Vond *Dumouriez* het echter noodig, om de Duitschers slag te leveren, ten einde den moed der zijnen te verhoogen, dan had hij zijnen aanval zoodanig moeten inrigten, dat de overwinning niet twijfelachtig en het verlies gering ware. In plaats nu, van dadelijk op Bergen te rukken, waardoor het zwakste gedeelte der Oostenrijksche stelling bedreigd geworden ware, greep hij dezelve in het front aan; alzoo aan de sterkste zijde, en weinig had het gescheeld, of de Franschen waren - ondanks hunne overmagt - nadrukkelijk afge-

wezen. Zijne wijze van handelen, na de overwinning is nog meer te berispen. *Dumouriez*, wist zeer goed, dat hij slechts de helft der Oostenrijksche strijdkrachten voor zich had, en dat hij de vereeniging der gedetacheerde afdeelingen ligtelijk had kunnen verhinderen. Zeer langzaam vervolgde hij het geslagen Oostenrijksche leger, zoodat hij eerst den 22sten bij Luik aankwam, alwaar hij eigenlijk eerder dan de Oostenrijkers had moeten zijn, vooral daar deze niet den kortsten weg genomen hadden. Een geforceerde marsch van drie dagen had hem van Bergen naar Luik kunnen voeren.

Ten gevolge van één enkelen slag, werd België door de Franschen veroverd; doch ging ook, ten gevolge van éenen enkelen slag, voor hen wederom verloren. Het gedrag van *Dumouriez*, in die omstandigheden, brengt ons den hond in de fabel te binnen: Eer hij nog van het bezit van België verzekerd was, dacht hij reeds aan de verovering van Holland, in welken tusschentijd het eerste wederom verloren ging. *(Het vervolg hierna.)*

II.

IETS

OVER HET GEBRUIK DER AARD- EN WOLZAKKEN, HOOFDZAKELIJK ALS DEKKINGS-MIDDELEN.

I. AARDZAKKEN.

De *aard- of zandzakken* (*sacs-à-terre*) kunnen tot belangrijke doeleinden, als dekkings-middel, zoo wel bij de verdediging als in den aanval dienen, en vele wetenswaardige combinatiën en beproevingen zouden, dienaangaande, nog ondernomen kunnen worden.

Ongevuld, hebben zij eene lengte van 0,65 en breedte van 0,33 el. *Gevuld* met aarde is derzelver lengte 0,50 en middellijn 0,22 à 0,25 el. Zij bevatten alsdan ongeveer 0,017 kub. el grond en wegen 20 Ned. ponden. Men rekent er 60 voor éene kub. el, namelijk, wanneer zij *versch* gevuld zijn, en een zestiende meer, indien de valling sedert eenen geruimen tijd heeft plaats gehad. Zij worden van *graf*, tamelijk digt, *grauw linnen* vervaardigd, en met 2 sterke *banden* of koorden voorzien. *Eene vierk. Ned. el* levert ruim twee zoodanige zakken op, ofschoon men daartoe linnen van 0,69 el breedte neemt, en kosten geheel afgewerkt, bij levering, plus minus *34 cents per stuk*. *Één* arbeider kan er 12 stuks in 8 uren maken, en in gelijken tijd 200 vullen, namelijk 25 per uur. (1) *Één* man kan, in één uur tijds, 100 gevulde aardzakken op eenen afstand van 10 ellen *aanvoeren*, en dezelve *muursgewijze* op elkander *stapelen*. De

(1) Tot meer bespoediging zoude men daartoe eene *werkbank* met blikken trechters kunnen gebruiken.

aardzakken worden *niet te sterk gevuld*, opdat de tusschenruimten bij opstapelingen zich zouden aanvullen.

Zij dienen voornamelijk om, onder het bereik der dubbelhaakschutters, borstweringen, kruisen van loopgraven en der 3de parallel, van mijn-trechters, loopgraaf-katten en bressen te *kreneleren*. Om schildwachten op gevaarlijke plaatsen met dezelve te dekken, alsmede de scherpschutters in de daartoe gegraven putten bij den voet des glacis, enz. Men heeft er dan 45 op de 10 ellen kruining noodig en maakt daarmede 15 *schietgaten*; ieder schietgat breed 0,08 à 0,10 en hoog 0,20 el. De schanskorven worden spoediger met aardzakken aangevuld, en staan alsdan vaster dan met de zoogenaamde sappen-bundels (*fagots de sappe*), Uit hoofde dat echter de aardzakken iets kostbaarder zijn, worden deze daartoe alleen op de voornaamste punten gebruikt.

Zij bieden een uitmuntend middel aan de hand, om zich spoedig te *dekken*, wanneer men door direkte of rugsche- en echarpeer-schoten bedreigd wordt; om deur- en venster-opeeningen van poternen, magazijnen, enz. te digten of te maskeren; om spoedig de uitgeslagen gaten of trechters, door granaten en bommen gevormd, te digten; om beschadigingen aan de boven- en vleugel-bedeckingen, mitsgaders aan embrasuren dadelijk voorloopig te verhelpen, die op geene wijze, in zoo korten tijd, en even hecht als met aardzakken kunnen hersteld worden; dat ook de ondervinding reeds heeft doen zien, dat zij, als eene *noodhulp* voor eenige dagen, zeer goed kunnen dienen tot bekleeding der zijwangen of andere versterkingen aan de embrasuren, terwijl het schroeijen, verbranden en daardoor uitziigen der gronden veel minder bestaat dan men voorgeeft, en althans niet meer dan bij eene wang-bekleeding met schanskorven; vooral indien dezelve met goede kleiaarde gevuld en nu en dan een weinig bevochtigd worden. Met veel voordeel kan men ze ook bezigen tot het maken van *parados* op de borstweringen der schouderhoeken, indien het geschut op de flanken door de enfileer- en ricochetschoten te veel geteisterd wordt, waaraan het geschut, voornamelijk bij rechte flanken, onderhevig is. Insgelijks op de saillantten der bedekte wegen, der ravelijnen en bastions, indien de walsgangen der facen, door de rakelings over den kruin heen strijkende ricochetten getroffen worden. De herstellingen van, met fascinen-worsten bekleede, embrasuren, veranderd moettende worden, weet men, bij ondervinding, hoe moeilijk zulks onder het vijandelijk vuur uit te voeren is, dewijl meerendeels veel grootere vakken dan het beschadigde deel moeten worden uitgenomen, en de vijand zal deze herstellingen des nachts door het inslaan der piket-palen, welke voorzorgen men dan ook neme, spoedig bemerken.

Men kan ook de embrasuren, vooral die der geblindeerde batterijen, met de aardzakken gevuld houden, tot op den oogenblik dat men zich van dezelve bedient, of wel, indien tot het beschieten van een vast voorwerp de embrasure een over-tollig veld aanbiedt, deze te groote ruimte te digten, waardoor tevens de merlons versterkt worden.

Tot voorkoming van het schroeijen der aardzakken in de em-

wezen. Zijne wijze van handelen, na de overwinning is nog meer te berispen. *Dumouriez*, wist zeer goed, dat hij slechts de helft der Oostenrijksche strijdkrachten voor zich had, en dat hij de vereeniging der gedetacheerde afdeelingen ligtelijk had kunnen verhinderen. Zeer langzaam vervolgde hij het geslagen Oostenrijksche leger, zoodat hij eerst den 22sten bij Luik aankwam, alwaar hij eigenlijk eerder dan de Oostenrijkers had moeten zijn, vooral daar deze niet den kortsten weg genomen hadden. Een geforceerde marsch van drie dagen had hem van Bergen naar Luik kunnen voeren.

Ten gevolge van één enkelen slag, werd België door de Franschen veroverd; doch ging ook, ten gevolge van éenen enkelen slag, voor hen wederom verloren. Het gedrag van *Dumouriez*, in die omstandigheden, brengt ons den hond in de fabel te binnen: Eer hij nog van het bezit van België verzekerd was, dacht hij reeds aan de verovering van Holland, in welken tusschentijd het eerste wederom verloren ging. *(Het vervolg hierna.)*

II.

IETS

OVER HET GEBRUIK DER AARD- EN WOLZAKKEN, HOOFDZAKELIJK ALS DEKKINGS-MIDDELEN.

I. AARDZAKKEN.

De *aard- of zandzakken* (*sacs-à-terre*) kunnen tot belangrijke doeleinden, als dekkings-middel, zoo wel bij de verdediging als in den aanval dienen, en vele wetenswaardige combinatiën en beproevingen zouden, dienaangaande, nog ondernomen kunnen worden.

Ongevuld, hebben zij eene lengte van 0,65 en breedte van 0,33 el. *Gevuld* met aarde is derzelver lengte 0,50 en middellijn 0,22 à 0,25 el. Zij bevatten alsdan ongeveer 0,017 kub. el grond en wegen 20 Ned. ponden. Men rekent er 60 voor éene kub. el, namelijk, wanneer zij *versch* gevuld zijn, en een zestiende meer, indien de valling sedert eenen geruimen tijd heeft plaats gehad. Zij worden van *graf*, tamelijk digt, *grauw linnen* vervaardigd, en met 2 sterke *banden* of koorden voorzien. *Eene vierk. Ned. el* levert ruim twee zoodanige zakken op, ofschoon men daartoe linnen van 0,69 el breedte neemt, en kosten geheel afgewerkt, bij levering, plus minus *34 cents per stuk*. *Één* arbeider kan er 12 stuks in 8 uren maken, en in gelijken tijd 200 vullen, namelijk 25 per uur. (1) *Één* man kan, in één uur tijds, 100 gevulde aardzakken op eenen afstand van 10 ellen *aanvoeren*, en dezelve *muursgewijze* op elkander *stapelen*. De

(1) Tot meer bespoediging zoude men daartoe eene *werkbank* met blikken trechters kunnen gebruiken.

aardzakken worden *niet te sterk gevuld*, opdat de tusschenruimten bij opstapelingen zich zouden aanvullen.

Zij dienen voornamelijk om, onder het bereik der dubbelhaak-schutters, borstweringen, kruisen van loopgraven en der 3de parallel, van mijn-trechters, loopgraaf-katten en bressen te *kreneleren*. Om schildwachten op gevaarlijke plaatsen met dezelve te dekken, alsmede de scherpschutters in de daartoe gegraven putten bij den voet des glacis, enz. Men heeft er dan 45 op de 10 ellen kruining noodig en maakt daarmede 15 *schietgaten*; ieder schietgat breed 0,08 à 0,10 en hoog 0,20 el. De schankorven worden spoediger met aardzakken aangevuld, en staan alsdan vaster dan met de zoogenaamde sappen-bundels (*fagots de sappe*), Uit hoofde dat echter de aardzakken iets kostbaarder zijn, worden deze daartoe alleen op de voornaamste punten gebruikt.

Zij bieden een uitmuntend middel aan de hand, om zich spoedig te *dekken*, wanneer men door direkte of rugsche- en echarpeer-schoten bedreigd wordt; om deur- en venster-opeeningen van poternen, magazijnen, enz. te digten of te maskeren; om spoedig de uitgeslagen gaten of trechters, door granaten en bommen gevormd, te digten; om beschadigingen aan de boven- en vleugel-bedeekingen, mitsgaders aan embrasuren dadelijk voorloopig te verhelpen, die op geene wijze, in zoo korten tijd, en even hecht als met aardzakken kunnen hersteld worden; dat ook de ondervinding reeds heeft doen zien, dat zij, als eene *noodhulp* voor eenige dagen, zeer goed kunnen dienen tot bekleeding der zijwangen of andere versterkingen aan de embrasuren, terwijl het schroeijen, verbranden en daardoor uitzijgen der gronden veel minder bestaat dan men voorgeeft, en althans niet meer dan bij eene wang-bekleeding met schankorven; vooral indien dezelve met goede kleiaarde gevuld en nu en dan een weinig bevochtigd worden. Met veel voordeel kan men ze ook bezigen tot het maken van *parados* op de borstweringen der schouderhoeken, indien het geschut op de flanken door de enfileer- en ricochetschoten te veel geteisterd wordt, waaraan het geschut, voornamelijk bij rechte flanken, onderhevig is. Insgelijks op de saillantten der bedekte wegen, der ravelijnen en bastions, indien de wasgangen der facen, door de rakelings over den kruin heen strijkende ricochetten getroffen worden. De herstellingen van, met fascinen-worsten bekleede, embrasuren, veranderd moettende worden, weet men, bij ondervinding, hoe moeilijk zulks onder het vijandelijk vuur uit te voeren is, dewijl meerendeels veel grootere vakken dan het beschadigde deel moeten worden uitgenomen, en de vijand zal deze herstellingen des nachts door het inslaan der piket-palen, welke voorzorgen men dan ook neme, spoedig bemerken.

Men kan ook de embrasuren, vooral die der geblindeerde batterijen, met de aardzakken gevuld houden, tot op den oogenblik dat men zich van dezelve bedient, of wel, indien tot het beschieten van een vast voorwerp de embrasure een over-tollig veld aanbiedt, deze te groote ruimte te digten, waardoor tevens de merlons versterkt worden.

Tot voorkoming van het schroeijen der aardzakken in de em-

brasuur-wangen en ook opdat dezelve, bij het opstapelen van hooge masken, parados en traversen in de beneden-lagen nog beter tegen de persing des gronds zouden bestand zijn, kan men 0,2 van den voorraad voor iederen vuurmond, met omvlochten mandjes met dunne bindweeden, of wel, met dubbele zakken voorzien; ook zal men weldoen 0,1 van gezegden voorraad met zand te vullen tot schielijke blussching van brand, zelfs tot het smoren van granaten, bommen en vuurpijlen.

Gassendi, verlangt in zijn *Aide-Mémoire*, 5e éd. p. 413 voor elken vuurmond bij de verdediging, 500 aardzakken en nog 0,25 voorraad.

De beide zijwangen eener embrasure zouden ongeveer 150 aardzakken vereischen, en eene gewone *wal-traverse*, lang 6, in aanleg 2, hoog 2,5 en dik van boven 1 el, vereischt 1300 aardzakken en kan met 20 man in één uur tijds opgestapeld worden; men legt tot dat einde gewoonlijk de benedenste laag op horden. Het spreekt van zelve, dat de aard- of zandzakken tot bovengenoemde doeleinden, reeds bij den aanval eens belegs, op geschikte plaatsen, gevuld en met horden overdekt, moeten gereed liggen. (2)

Bij den aanval rekt *Gassendi*, p. 410, voor elken vuurmond 1000 aardzakken. Tot eene gewone doordamming der kapitale natte gracht, breed 30 en diep 2,20 ellen, rekt men 24,000 en voor de ravelijns-gracht 10,800 aardzakken benoodigd te hebben. (*Savart* p. 421.)

Bedijkingen, afdammingen, opstoppingen (*bourrages*) van mijnen, digten van bressen, opwerpen van verschansingen, enz., zal men; op deze wijze, in het vierde gedeelte van den daartoe vereischten tijd, kunnen daarstellen, waartoe als een merkwaardig betoog kan dienen, dat bij de belegering van Gibraltar, in 1731, eene linie van 950 schreden lengte, hoog en dik 3,77 ellen, met 1,600,000 zandzakken en in éénen nacht opgebouwd werd (*Hoyer*, *Wörterb.*); welke zakken echter veel kleiner dan de door ons be-

(2) Eene kompagnie mineurs, sterk 100 man, moest, in eene vesting, van 2000 aardzakken voorzien zijn (*Savart* p. 458. Bij eene verdediging van eene maand wil *Vauban* er 50,000, voor eene vesting van 6 tot 10 bolwerke hebben. Gewoonlijk rekt men slechts 1000 aardzakken per bastion, welk getal wel 1500 diende te zijn, ook moeten vestingen van minder dan 10 bastions 1000 aardzakken hebben. *Bousmard* rekt voor elke toise banketlengte 9 aardzakken, om daarmede 3 schietgaten te maken, en verlangt er voor elk front van aanval, zoo veel om de kruin des bedekten wegs van dat front, en der beide collaterale halve fronten, mede te kreneleren, insgelijks van 24 traversen; idem der 3 ravelijnen en voor de 3 tenailles, tegen den aanval mede werkende, overal waar de artillerie, voor de verdediging met het klein geweer, emplacement overlaat. Eindelijk voor de verschansingen en het aangevallen ravelijn en in de beide bolwerken, te zamen, voor een front van aanval naar het gewone *Vauban-sche* 1ste tracé 10,039 aardzakken bedragende, en, indien de wijzigingen naar *Cormontaigne* aangebragt zijn, 12,416 aardzakken. Bestaan er offensieve mijnen, zoo rekt *Bousmard* 150 stuks voor iedere mijn-oven (*fourneau*).

schrevene en algemeen gebruikt wordende, moeten geweest zijn.

Reeds in de 16de eeuw maakten de Spanjaarden, in hunne belegeringen, van een grooter soort van aardzakken gebruik; zoo leest men bij *von Schepeler*, dat de hertog *van Alva*, er in 1585 te Sevilla 12,000 van grof linnen liet vervaardigen, om er borstweringen mede te maken.

In het beleg van *Luxemburg* (1684) werden er 109,019 verbruikt; *Mons* (1691) 23,000; *Namen* (1692) 86,253; *Charleroi* (1693) 49,700; *Turin* (1706) 142,260. De voorraad bedroeg hier nagenoeg één derde meer.

II. WOLZAKKEN.

De *wolzakken* (*sacs-à-laine*, *balots-de-laine*) worden, bij gebrek aan grond, tot het spoedig daarstellen van borstweringen gebruikt; tot *épaulementen* en *rolkorven*; maar voornamelijk zijn dezelve van nut tot het maskeren der embrasuren van overwelfde- en geblindeerde-batterijen. Zij worden van grof linnen gemaakt en zijn gewoonlijk lang 1,80 en breed 1,25 el, met wol of met koehaar gevuld en kruislings met touwkoorden omwonden. Men bindt dezelve op een ligt raam, waarvan de ribbetjes met twee punten onder den zak uitsteken, en waaraan in het midden een uitslaande poot is bevestigd, dien men als eene schoor kan uitzetten. Bij gebrek aan wol of koehaar en wegens de kostbaarheid daarvan, heeft men ook wel hooi, gras, mest, werk of oude zeildoeken voorgesteld. Die tot het maskeren van embrasuren en maken van schouderwieren, zijn lang 3 à 5 ellen, en hebben eene dikte van 1 à 1,30 el. De wolzakken, welke reeds eenen muur, borstweer, deur, enz., tegen beschadigingen en bressen door veldgeschut zouden beveiligd hebben, zijn volgens den generaal *Mony*, lang 1 el en 0,63 el middellijn. *Gassendi* wil dezelve op 0,94 el lang en dik hebben, en beveelt aan om ze, tegen het in brand schieten, nu en dan een weinig te bevochtigen.

Bij de belegering van *Turin*, in 1706, werden 224 wolzakken gebruikt, waardoor de embrasuren en het geschut op het beste beschut en tegen vernieling beveiligd werden.

In de voortreffelijke *Handleiding tot den Batterij-bouw*, van den 1sten luitenant *Stieltjes*, leest men bladz. 241. «Bij de belegering der citadel van *Turin*, in 1799, maakten de Oostenrijkers gebruik van wolzakken, tot het maken der borstweringen van hunne batterijen, welke op 300 passen van het glacis in de loopgraven gebouwd waren, en waartoe zij bij de inwoners eene groote hoeveelheid matrassen gerekwireerd hadden; op deze wijze maakten zij zich in weinige dagen meester van de citadel. Bij de belegering van *Lijon*, in 1793, gebruikten de inwoners, tot verdediging dezer plaats, eene groote hoeveelheid katoenbalen, enz.»

Daar een belegeraar, bij wel versterkte vestingen, slechts op enkele en nagenoeg vooraf reeds te bepalen plaatsen moet bresschieten; dezelve bevorens met enkele schoten door horizontale en verticale sloven afbakent, ter breedte van 20 à 30 ellen; de muren daarenboven, veelal, niet meer dan 5 à 6 ellen boven het water hoog zijn, en het voor den belegeraar, zoo als *Vauban* zegt, van veel belang is om de uitwerking der

salvo's op het punt goed te kunnen waarnemen, zoo zoude het welligt beproevenswaardig zijn, of men, door met wolgevulde vierkante balen, lang 4 à 5 en dik 1 el, neven en aaneensluitende, van den wal tegen het bedreigde muur-vak afgehangen en aan touwen of door ringen bij den achterkant der balen in den muur gehecht, en daarenboven met een van den wal ontrold zeildoek, lang 20 à 30 en breed of hoog 5 à 6 ellen verdekt, niet het bresschieten aanmerkelijk zoude vertragen.

M.

II.

OVER BELOONINGEN DER DAPPERHEID EN OVER GEDENKTEEKENEN VOOR HELDENBEDRIJVEN BIJ DE OUDE EN NIEUWERE VOLKEN.

Eerste gedeelte.

Gedenkteeken is dat schoone woord, ja een der schoonste woorden in de Nederlandsche taal, hetwelk niet slechts de dankbaarheid van een geheel leger of van een geheel volk, voor uitstekende daden of voor buitengewone verdiensten, in zich bevat, maar ook tevens het doel, om tot bestendige herinnering; tot een roemrijk voorbeeld voor anderen, ja voor toekomstige geslachten, ter aansporing tot gelijke bedrijven, en tot vereeuwiging van heldendaden of van groote verdiensten jegens het menschdom te verstrekken. In dien zin hebben niet alléén de beroemdste volken der oudheid, wier heldenbedrijven men ons gedurig als schitterende voorbeelden ter navoring aanprijst, maar ook de beschaafde volken der nieuwere geschiedenis, en vooral de *Nederlanders*, eenen echt nationalen roem verworven.

I. EGYPTENAREN, BABYLONIERS EN PERZEN.

Reeds bij de Egyptenaren was de krijgstand de eerste na den priesterstand, en uit deze twee klassen verkoos men de Koningen, terwijl de Batavieren, Germanen en latere volken hunne Koningen alléén uit de dappersten kozen. De belooningen van den soldaat waren geenszins belooningen der dapperheid. Want elk soldij-trekkende (dapper of niet) genoot, door de bijzondere zorg van den staat, 12 Aruras of 1,200 Egyptische vierkante voeten lands, vijf pond brood, twee pond vleesch, en eene pint wijn daags; maar voor het overige kende men geene andere belooning, dan - buit en bevordering. Van eergevoel en vaderlandsliefde had men, bij hunne legers, nog geen denkbeeld: daarentegen wordt hunne krijgstuicht, hun pligtgevoel, hunne standvastige volharding meer dan eens geroemd. Doch bij de Perzen ontwaart men, behalve bevordering en buit, ook prijzen of premien voor onverschrokken waagstukken, dappere daden, of bijzonder beleid. Dus spreekt Xenophon van gouden toomen en halsbanden als geschenken van Cyrus. Van de Pheniciers maken wij hier in het geheel geene melding, omdat deze slechts huurtroepen hadden, tot dat de Tyriers zich te lande en ter zee beroemd maakten. Maar vooral wachte men zich, om den waan van zoo velen te huldigen, die zich verbeelden, dat de

prachtige *Obelisk* en *Pijramiden* der Egyptenaren bewijzen van nationale erkentelijkheid voor groote bedrijven of schitterende overwinningen zouden zijn, terwijl zij slechts dienden, om-gelijk bij de Babijloniers - aan de trotschheid en heerschzucht van veroveraars en dwingelanden onverdiende offers te brengen, en slechts als meesterstukken van beeldhouw- en bouwkunde onze bewondering wekken. Evenwel vindt men nog, onder de krijgswetten der Egyptenaren en Hebreëuwen, eene bijzondere wet, die den lafhartigen veroorlooft, den krijgsdienst te verlaten, op dat hun voorbeeld anderen niet zoude bederven, terwijl de Batavieren en Germanen hen in poelen en moerassen smoorden.

II. DE GRIEKSCHE VOLKEN.

Geheel anders was het met de beroemdste volken der oudheid, de *Grieken* en *Romeinen*, gesteld. Daar vertoonde zich de ware grootheid, en eene, aan hunne helden-bedrijven geëvenredigde, volks-dankbaarheid en nationale belooning. Hadden de Grieken eenen oorlog roemvol geëindigd, of eene schitterende overwinning in eenen beslissenden veldslag behaald, dan moest ook het oordeel van geheel Griekenland beslissen, aan welk bijzonder volk de lauwer voor de uitstekendste medewerking tot deze zegepraal moest toegewezen worden. De uitspraak van het geheele leger moest door den mond van den opperveldheer bepalen, welk volk in dien roemrijken veldslag de uitstekendste bewijzen van dapperheid, moed en beleid had gegeven. Dus bleef, na den zeeslag bij Salamis, de prijs der dapperheid van *Eurijbiades*, en die der wijsheid (dat is - van beleid) aan *Themistocles*! Dus kende men, na den geëindigten Perzischen oorlog, den lauwer aan het *Atheensche* volk toe! Dus werd insgelijks na den slag bij Plataea, aan de *Plateërs*, den palm der overwinning toegewezen! Tot de bijzondere, echt nationale, belooningen behoorden:

1. *Verhooging* of zelfs *verdubbeling* van soldij, en bijzondere uitdeelingen onder de soldaten. Dus verwierf de Thesalische ruitery (de uitstekendste bij de Grieksche volken) van Alexander M., eene uitdeeling van 2,000 talenten of drie millioenen guldens. Aandeel aan den buit verkreeg men alléén, door bijzondere bepalingen.
2. *Verhooging van rang*, of ook verkrijging van bijzondere militaire waardigheden.
3. *Kransen* en *eerkroonen* (van laurier en olijfbladen, of van eikenloof) en later zelfs *gouden kroonen*, voor de veldheeren, gelijk ze aan eenen *Conon*, na zijne overwinning op de Spartanen ten deele vielen. *Alcibiades* werd, na zijne terugkomst uit de ballingschap, als zegepralend veldheer met gouden kroonen versierd.
4. *Zegeliederen* ter eere van den veldheer, vooral bij de Spartanen, gelijk ze de held te water en te lande, de groote *Lysander*, verwierf: waarbij men meestal *zegeteekenen* van den vijandelijken buit of trofeën voegde, gelijk bij *Miltiades*, *Themistocles* of *Cimon*. Na den slag bij Plataea rigtte men twee Zegeteekenen op, één voor de Atheners en een voor de Spartanen.

salvo's op het punt goed te kunnen waarnemen, zoo zoude het welligt beproevenswaardig zijn, of men, door met wolgevulde vierkante balen, lang 4 à 5 en dik 1 el, neven en aaneensluitende, van den wal tegen het bedreigde muur-vak afgehangen en aan touwen of door ringen bij den achterkant der balen in den muur gehecht, en daarenboven met een van den wal ontrold zeildoek, lang 20 à 30 en breed of hoog 5 à 6 ellen verdekt, niet het bresschieten aanmerkelijk zoude vertragen.

M.

II.

OVER BELOONINGEN DER DAPPERHEID EN OVER GEDENKTEEKENEN VOOR HELDENBEDRIJVEN BIJ DE OUDE EN NIEUWERE VOLKEN.

Eerste gedeelte.

Gedenkteeken is dat schoone woord, ja een der schoonste woorden in de Nederlandsche taal, hetwelk niet slechts de dankbaarheid van een geheel leger of van een geheel volk, voor uitstekende daden of voor buitengewone verdiensten, in zich bevat, maar ook tevens het doel, om tot bestendige herinnering; tot een roemrijk voorbeeld voor anderen, ja voor toekomstige geslachten, ter aansporing tot gelijke bedrijven, en tot vereeuwiging van heldendaden of van groote verdiensten jegens het menschdom te verstrekken. In dien zin hebben niet alléén de beroemdste volken der oudheid, wier heldenbedrijven men ons gedurig als schitterende voorbeelden ter navolging aanprijst, maar ook de beschaafde volken der nieuwere geschiedenis, en vooral de *Nederlanders*, eenen echt nationalen roem verworven.

I. EGYPTENAREN, BABYLONIERS EN PERZEN.

Reeds bij de Egyptenaren was de krijgstand de eerste na den priesterstand, en uit deze twee klassen verkoos men de Koningen, terwijl de Batavieren, Germanen en latere volken hunne Koningen alléén uit de dappersten kozen. De belooningen van den soldaat waren geenszins belooningen der dapperheid. Want elk soldij-trekkende (dapper of niet) genoot, door de bijzondere zorg van den staat, 12 Aruras of 1,200 Egyptische vierkante voeten lands, vijf pond brood, twee pond vleesch, en eene pint wijn daags; maar voor het overige kende men geene andere belooning, dan - buit en bevordering. Van eergevoel en vaderlandsliefde had men, bij hunne legers, nog geen denkbeeld: daarentegen wordt hunne krijgstucht, hun pligtgevoel, hunne standvastige volharding meer dan eens geroemd. Doch bij de Perzen ontwaart men, behalve bevordering en buit, ook prijzen of premiën voor onverschrokken waagstukken, dappere daden, of bijzonder beleid. Dus spreekt Xenophon van gouden toomen en halsbanden als geschenken van Cyrus. Van de Pheniciers maken wij hier in het geheel geene melding, omdat deze slechts huurtroepen hadden, tot dat de Tyriërs zich te lande en ter zee beroemd maakten. Maar vooral wachte men zich, om den waan van zoo velen te huldigen, die zich verbeelden, dat de

prachtige *Obelisk* en *Pijramiden* der Egyptenaren bewijzen van nationale erkentelijkheid voor groote bedrijven of schitterende overwinningen zouden zijn, terwijl zij slechts dienden, om-gelijk bij de Babijloniers-aan de trotschheid en heerschzucht van veroveraars en dwingelanden onverdiende offers te brengen, en slechts als meesterstukken van beeldhouw- en bouwkunde onze bewondering wekken. Evenwel vindt men nog, onder de krijgswetten der Egyptenaren en Hebreëuwen, eene bijzondere wet, die den lafhartigen veroorlooft, den krijgsdienst te verlaten, op dat hun voorbeeld anderen niet zoude bederven, terwijl de Batavieren en Germanen hen in poelen en moerassen smoorden.

II. DE GRIEKSCHE VOLKEN.

Geheel anders was het met de beroemdste volken der oudheid, de *Grieken* en *Romeinen*, gesteld. Daar vertoonde zich de ware grootheid, en eene, aan hunne helden-bedrijven geëvenredigde, volks-dankbaarheid en nationale belooning. Hadden de Grieken eenen oorlog roemvol geëindigd, of eene schitterende overwinning in eenen beslissenden veldslag behaald, dan moest ook het oordeel van geheel Griekenland beslissen, aan welk bijzonder volk de lauwer voor de uitstekendste medewerking tot deze zegepraal moest toegewezen worden. De uitspraak van het geheele leger moest door den mond van den opperveldheer bepalen, welk volk in dien roemrijken veldslag de uitstekendste bewijzen van dapperheid, moed en beleid had gegeven. Dus bleef, na den zeeslag bij Salamis, de prijs der dapperheid van *Eurijbiades*, en die der wijsheid (dat is-van beleid) aan *Themistocles*! Dus kende men, na den geëindigten Perzischen oorlog, den lauwer aan het *Atheensche* volk toe! Dus werd insgelijks na den slag bij Plataea, aan de *Plateërs*, den palm der overwinning toegewezen! Tot de bijzondere, echt nationale, belooningen behoorden:

1. *Verhooging* of zelfs *verdubbeling* van soldij, en bijzondere uitdeelingen onder de soldaten. Dus verwierf de Thesalische ruitery (de uitstekendste bij de Grieksche volken) van Alexander M., eene uitdeeling van 2,000 talenten of drie millioenen guldens. Aandeel aan den buit verkreeg men alléén, door bijzondere bepalingen.
2. *Verhooging van rang*, of ook verkrijging van bijzondere militaire waardigheden.
3. *Kransen* en *eerkroonen* (van laurier en olijfbladen, of van eikenloof) en later zelfs *gouden kroonen*, voor de veldheeren, gelijk ze aan eenen *Conon*, na zijne overwinning op de Spartanen ten deele vielen. *Alcibiades* werd, na zijne terugkomst uit de ballingschap, als zegepralend veldheer met gouden kroonen versierd.
4. *Zegeliederen* ter eere van den veldheer, vooral bij de Spartanen, gelijk ze de held te water en te lande, de groote *Lysander*, verwierf: waarbij men meestal *zegeteekenen* van den vijandelijken buit of trofeën voegde, gelijk bij *Miltiades*, *Themistocles* of *Cimon*. Na den slag bij Plataea rigtte men twee Zegeteekenen op, één voor de Atheners en een voor de Spartanen.

5. *Eerenamen en volle Wapenrustingen*, waarbij tevens de wapenen van den zegepralenden veldheer op de burg van *Cecrops* te Athene werden verplaatst. Dus verwierf ook *Alcibiades*, na zijne overwinning op de Potideërs den eernaam van *de Cecropide* (a).
6. *Standbeelden en andere Gedenkteekenen*, meest daar ter plaatse opgericht, waar men de overwinning behaald had. Zulk eene uitstekende eer werd er aan den grooten *Cimon*, zoon van *Miltiades*, bewezen; omdat hij, gelijk *Plutarchus* zegt, niet slechts het vaderland had gered, maar ook het gebied van Athene had uitgebreid. Het was dezelfde *Cimon*, die den beroemden Cimonischen Vrede met Perzië sloot. Ook de dappere *Chabrias* van Athene verwierf eene eerzuil op de markt zijner vaderstad, voor de schrander uitgedachte gewapende houding, met welke hij den zegevierenden *Agesilaus* te midden zijner overwinnigen stuitte. *Themistocles*, als balling, had zijn praalgraf te *Magnesia*, en zijne asch werd naar Athene gebragt.
7. *Tafereelen van veldslagen en andere gedenkwaardige bedrijven*. Zulk eene buitengewone eer werd weléer aan den Atheenschen Veldheer *Miltiades* bewezen, toen het gemeenebest, na de schitterende zegepraal bij *Marathon*, hem niet met goud noch kostbaarheden, noch met eertitels beloonde, maar, ter vereeuwiging dier overwinning, een groot tafereel van dezen veldslag liet ontwerpen, waarop hij, als opperveldheer, te midden zijner onderbevelhebbers, werd afgebeeld.
8. *Bijzondere regten, voordeelen en eereplaatsen*. Hiertoe behoorden *vaste pensioenen*, vrije kost en inwoning in staatsgebouwen en *Prijtaneën*, het regt van voorzitting en vaste plaatsen in de openbare volksspelen en buitengewone *eerbewijzen na den dood*, terwijl hunne vrouwen op kosten van den staat gehuisvest en hunne kinderen in staatsgebouwen opgevoed werden. Dus liet ook *Alexander de Groot* aan 25 dapperen, die tot het keurbataillon der *orienden* behoorden, en die in den veldslag aan den *Granicus* sneuvelden, standbeelden te paard door *Lysippus* oprigten, terwijl hij hunne ouders, vrouwen en kinderen van alle belastingen en persoonlijke diensten vrij sprak. Op gelijke wijze eerde *Alexander* ook, na den slag bij *Issus*, de nagedachtenis der gesneuvelden door plegtige begrafenissen en lofspraken. En wie kent niet eene der eervolste gedenkzuilen, voor helden gesticht, — *die der 300 Spartanen*, welke met hunnen Koning *Leonidas*, bij *Thermopylen* den heldendood stierven, met het eenvoudig opschrift;

«Vreemdeling, verkondig te Sparta, dat wij hier vielen, om aan de wetten gehoorzaam te zijn!»

Ook de uitdeeling van den *buit* was een der groote regten

(a) *Cecrops* was, uit *Egipte*, met eene Kolonie naar *Affica* gekomen, en werd daar de stichter van de Citadel van Athene, en van den oppersten Raad of *Areopagus*.

van den veldheer, en niemand wist daarvan een edeler en nuttiger gebruik te maken, dan *Cimon* door het versterken en verfraaijen der stad Athene, en het onderhoud der behoeftige burgers. Na den slag bij *Plataea* werd de onmetelijke buit onder de strijders verdeeld, nadat men *én tiende* aan de Goden en een ander tiende aan den veldheer (*Pausanias*) had toegewezen. Hierbij voegde men de bijzondere onderscheiding, dat de *Tegeaten*, die het eerst in de verschansingen waren ingedrongen, de bronzen kribben der paarden van *Mardonius* (een meesterstuk van arbeid) bekwamen,

III. DE ROMEINEN.

Ontwaart men bij de Romeinen eene strenge krijgstucht, de stiptste toepassing der krijgswetten, harde en zelfs wreede straffen, dan blijkt ook aan den anderen kant hunne zucht, om uitstekende daden op de schitterendste wijze te beloonen en te vereeuwigen. Hunne eerbewijzen en gedenkteekenen zijn luisterrijk, hunne standbeelden, kroonen en eerenamen niet minder roemvol dan talrijk. De belangrijkste belooningen en eerteekenen waren de navolgende;

1. *De triumfen en Zegepralen* begonnen reeds met *Romulus*, en eindigden met den grooten *Belisarius*. Zij bleven den koningen en veldheeren voorbehouden, terwijl men den soldaat met een gedeelte van den buit, of met fraaije spiesen, lansen of zwaarden beloonde. Men onderscheidde later den *grooten triumpf* van de *Ovatio* of den *kleinen triumpf*. Men verwierf den eersten alléén onder de voorwaarden, dat men eenen oorlog geëindigd, of beslissende veldslagen gewonnen of 5,000 vijanden gedood had. Ook moest de oorlog wettig zijn, en de veldheer buiten Rome blijven, tot dat hem de eer van den grooten triumpf toegestaan was. Dan trok de zegepralende veldheer op eenen zegewagen binnen de stad; met eenen ivoren scepter en eenen purperen tabberd: vóór hem vertoonden zich de wagens met den onmetelijken buit, alle gouden kroonen kostbaarheden en zeldzaamheden der veroverde provincien, de gevangene koningen en veldheeren met gouden of zilveren boeijen, houten torens met voorstellingen der veroverde steden, stormgereedschappen enz. Dan volgden de legers, de priesters, de offerbeesten, die, aan Jupiter gewijd, uit stieren of ossen bestonden. Vóór den zegewagen van *M. Fulvius*, werden 100 gouden kroonen van twaalf pond gedragen, vóór dien van *C. Manlius* 200, en *Caesar* liet bij zijnen triumpf 2,822 gouden kroonen (van 25,414 pond gouds) ten toon spreiden. Keizer *Aurelianus* triumfeerde met 20 olifanten, vier tijgers, en wilde beesten uit *Libijë* en *Palestina*; *Cecilius Metellus* met 13 gevangen Krijgsvorsten, en 120 Olifanten; *Lucullus*, *Vespasianus*, *Psmpejus* en anderen pronkten met ontelbare kostbaarheden.

Van minder belang waren de *kleine Triumfen*, die bij geringere overwinningen, tegen slaven of zeeroovers, in onwettige oorlogen e. z. v. plaats hadden, en waarbij men in plaats van stieren of ossen, *schapen* (*oves* - van waar de naam *Ovatio*) offerde. Men zegepraalde niet op wagens of te paard, maar te voet, gelijk *Aquilius* na de overwinning der *Herniciers*, *Manlius Capitolinus*, *Valerius* e. a. en de kroon was in dat geval slechts van mirten takjes.

(Het vervolg in een volgend nummer.)